

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті розглядається зарубіжний досвід організації неформальної освіти у таких країнах, як: Нідерланди, Німеччина та Швеція. Автором статті визначено поняття «неформальна освіта» у контексті неперервної освіти, охарактеризовано процесуальне забезпечення неформальної освіти зазначених країн, державну підтримку неформальної освіти, громадянську ініціативу у неформальній освіті, розвиток форм і закладів неформальної освіти.

Ключові слова: *неперервна освіта, неформальна освіта, громадянська ініціатива, державна підтримка, форми неформальної освіти, заклади неформальної освіти.*

В статтє рассматривается зарубежный опыт организации неформального образования в таких странах, как: Нидерланды, Германия и Швеция. Автором статьи определено понятие «неформальное образование» в контексте непрерывного образования, охарактеризовано процессуальное обеспечение неформального образования упомянутых стран, государственную поддержку неформального образования, гражданскую инициативу в неформальном образовании, развитие форм и учреждений неформального образования.

Ключевые слова: *непрерывное образование, неформальное образование, гражданская инициатива, государственная поддержка, формы неформального образования, учреждения неформального образования.*

In this article, the author analyses how non-formal education for young people in foreign countries such as the Netherlands, Germany and Sweden is arranged, defines the concept of «non-formal education» in the context of continuous education and outlines the procedural support of such non-formal education in such countries, i.e. state support and development of the various types of educational institutions providing informal education.

Key words: *continuous education, non-formal education, civil initiative, state support, types of educational institutions providing non-formal education.*

Освіта завжди була особливою функцією суспільства й держави, спрямованою на формування й розвиток соціально значущих якостей кожної людини як члена суспільства і громадянина держави. Через освіту, як найбільш масовий соціальний інститут, здійснюється вплив на формування свідомості суспільства, регулюються процеси свідомого саморозвитку громадян. [7, с.5]

Стратегічні завдання сучасної неперервної освіти – формальної, неформальної та інформальної (згідно з Меморандумом Європейського Союзу [4]), детермінують виникнення таких тенденцій: державна підтримка та громадянська ініціатива у процесі розвитку освітніх форм. Обидві тенденції тісно пов'язані одна із одною та є взаємозалежними, оскільки провідне завдання держави – готувати та підтримувати активних, ініціативних громадян, здатних пристосуватися до сучасних вимог суспільства.

Розвиток такої форми неперервної освіти, як неформальна освіта, для багатьох європейських країн є актуальним питанням.

На європейському рівні визначення неформальної освіти розробляли спеціалісти Ради Європи спільно з Єврокомісією.

У рамках проекту «Європейський центр Знань про Молодь» неформальна освіта розуміється як «будь-яка організована поза формальною освітою освітня діяльність, що доповнює формальну освіту, забезпечує засвоєння тих вмінь і навичок, що необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни. Ця освітня діяльність структурована, має освітні цілі, визначені часові рамки, інфраструктурну підтримку та проходить усвідомлено. Отримані знання звичайно не сертифікуються, хоча це можливо». [1]

Неформальна освіта (non-formal education – англ.) – у міждисциплінарному словнику ви-

значається як освіта, по завершенню якої не передбачається отримання дипломів. Ця освіта спрямована на задоволення особистісних інтересів, необхідних людині у побуті і спілкуванні. [6, с. 95-96]

Л. Сігаєва [8, с.212-216] визначає неформальну освіту як «сумісне, групове навчання» та виділяє три форми неформальної освіти: курси; гуртки за інтересами; громадські об'єднання.

Організація неформальної освіти молодого покоління у багатьох європейських країнах має багато спільних та відмінних особливостей. Саме тому сучасне суспільство потребує створення єдиного інформаційного простору, розвиток європейського співробітництва в галузі неформальної освіти, взаємне збагачення досвіду організації вільного часу.

Метою нашої статті є вивчення досвіду з організації неформальної освіти у таких країнах, як: Нідерланди, Німеччина, Швеція та виявлення особливостей системи неформальної освіти зазначених країн.

У *Нідерландах* прийнята термінологія, яка відповідає термінології, розробленій ЮНЕСКО, а саме: система неформальної і природної освіти. Ці терміни вживаються для будь-якої вікової групи без обмежень. Протягом довгого часу в *Нідерландах* існувало багато різних клубів, центрів і організацій, які забезпечували роботу з молоддю. У 60-70 рр. були вироблені нові організаційні підходи і як доповнення до молодіжних рухів з'явилась так звана «відкрита робота з молоддю». На політичному рівні було прийнято рішення залучати до молодіжної політики самих молодих людей. Результатом цього стало створення молодіжних рад на місцевому рівні, молодіжних парламентів тощо. Беручи до уваги участь молоді у волонтерській роботі, уряд розробив трирічну інноваційну програму, завдяки якій молодь може розвинути свої практичні вміння і навіть отримати сертифікат про одержані навички в роботі з дітьми.

У 90-ті рр. усе більше видів діяльності у роботі з молоддю організовується спільно з установами офіційної системи освіти. Після 1996 р. офіційна система освіти стала більше уваги приділяти співробітництву із закладами неформальної освіти, які часто називають «партнерами школи».

У 2005 році було створене Молодіжне об'єднання, головною метою якого стало виявлення спільних інтересів у роботі з молоддю. З ініціативи національного уряду була створена програма в галузі молодіжної політики «Регулювання напрямів розвитку молоді» (2003-2006 рр.), але в ній увага акцентувалася більше на роботу з дітьми й молоддю групи ризику і мало йшлося про неформальну освіту. У 1968 р. у *Нідерландах* була заснована некомерційна організація Джаті Бентон, яка забезпечує фінансову підтримку програм роботи з дітьми, представляє для цього гранти. Соціальний статус є важливим фактором у роботі з молоддю. Молодь з більш заможних прошарків населення частіше беруть участь у такій діяльності, як спорт, бойскаутинг, музика й художні види творчості. Вони сплачують за заняття і можуть стати членами різноманітних клубів за інтересами.

Додаткові заняття (клуби за інтересами), які організовуються при громадських центрах (дитячої і молодіжної діяльності) різних округів, більш доступні. Там бажаючі займаються безкоштовно або за мінімальну плату. Діти з сімей емігрантів не мають можливості відвідувати заклади, об'єднання у системі неформальної освіти, але беруть участь у своїх культурних об'єднаннях.[4;6]

На відміну від формальної, неформальна освіта з'явилася в *Німеччині* у вигляді інституту-школи всього кілька століть тому. Основним місцем здобуття неформальної освіти спочатку була сім'я, соціальне оточення людини. У процесі розвитку в цій сфері виникли позашкільні заклади, які взяли на себе відповідальність за неформальну освіту. Ці заклади виконують такі завдання, як профілактика, інтеграція й орієнтація в соціальному просторі дітей і підлітків, організація вільного часу.

У *Німеччині* неформальна освіта багато в чому спирається на моделі демократично зорієнтованої політичної освіти і, таким чином, вносить свій внесок у становлення активного громадянина демократичного суспільства.

Увага неформального сектору до демократичної освіти у *Німеччині* пов'язано з суспільно-політичними та історичними подіями, що супроводжували процес трансформації *Німеччини* після Другої світової війни, коли стало зрозумілим, що суспільству необхідні

демократичні цінності, щоб позбавитися наслідків фашистського режиму та почати нову сторінку історії.

Сьогодні в суспільстві йде дискусія про подальший розвиток системи освіти в Німеччині, яка виникла як результат знайомства з даними порівняльного аналізу шкільної успішності різних країн світу. Це дослідження має назву PISA. У результаті цієї дискусії було зроблено «відкриття вільного часу» як важливого освітнього ресурсу в німецькій шкільній і освітній політиці та вирішено створити експериментальну модель школи повного дня в усіх федеральних регіонах. Сьогодні існує небезпека, що вільний час дітей і підлітків буде перенасиченим і школа після закінчення занять стане «місцем перебування дітей». Між тим великий потенціал в організації неформальної освіти мають різні об'єднання й організації – вільні носії допомоги і підтримки молодого покоління. Окремі такі об'єднання вузькоспеціалізовані і пропонують можливості неформальної освіти обмеженому колу зацікавлених осіб. Наприклад, пропозиції художньо-культурної, природничо-наукової або технічної орієнтації. У центрах вільного часу і молодіжних клубах Дитячої асоціації представлені різні форми. Ці заклади працюють за принципом «відкритих зустрічей» і пропонують перш за все вільні приміщення для організації вільного часу. Це означає, що вони доступні для всіх дітей і тут можна у вільний час грати, займатися спортом тощо. [4;6]

Особливого успіху з розвитку неформальної освіти досягла *Швеція*. Дослідження проблеми становлення та розвитку неформальної освіти у Швеції, однієї з найбільш демократичних та соціально захищених країн світу, дає підстави стверджувати, що неформальна освіта стала характерною тенденцією розвитку шведського суспільства, важливим компонентом освітньої системи країни і відіграє велику роль у становленні демократичних відносин у шведському суспільстві.

Шведське суспільство має багаторічний досвід неформальної освіти молоді та дорослих, так званого фолкбїлднінгу (folkbildning), що реалізує концепцію освіти впродовж життя. Аналіз шведської науково-педагогічної літератури щодо тлумачення цього поняття дає змогу визначити фолкбїлднінг (folkbildning) як систему

децентралізованого навчання дорослих, яке проводиться на добровільних засадах різними недержавними організаціями та безпосередньо самими учасниками навчання і спрямована на розвиток демократичного суспільства через неперервне навчання кожної особистості.

Цей термін приймається в країнах Європейського Союзу без перекладу як соціоосвітній і соціокультурний феномен скандинавських країн. Демографічний аналіз цього явища показав, що три чверті дорослого населення Швеції у віці від 18 до 75 років займаються у системі фолкбїлднінгу (folkbildning) .

Неформальна освіта у Швеції забезпечується 9 навчальними асоціаціями (bildningsforbund), що були створені різними громадськими організаціями і рухами, та 148 народними вищими школами (folkhogskolor). Кожна навчальна асоціація складається із численних підрозділів місцевих департаментів і місцевих офісів (їх налічується до 500 одиниць), які забезпечують організацію навчання у навчальних гуртках (studiecirkeln), проводять різні культурні заходи та іншу діяльність у сфері неформальної освіти дорослих.

Народні вищі школи пропонують довгострокові (одержання неповної або повної середньої освіти) або короткострокові навчальні курси і також проводять різні культурні заходи.

Неформальна освіта Швеції пройшла триваллий шлях розвитку. Неформальна освіта у Швеції пройшла шлях від просвітницьких та читацьких гуртків, публічних бібліотек до народних вищих шкіл та навчальних асоціацій, основою яких є навчальні гуртки для молоді.

Навчальний гурток – найбільш поширена форма діяльності навчальних асоціацій Швеції. Популярною стала організація Шведська головна ложа міжнародної організації добродійних тамплієрів (МОДТ). Кількість гуртків цієї організації стрімко росла, так у 1900 році в них налічувалося до 100 000 представників.

Шведи називали таке навчання народним, тобто добровільним і незалежним від державних освітніх установ. Таким чином, уже у перших навчальних гуртках оволодівали не лише елементарними навичками читання чи письма, а приділялася значна увага вихованню особистості. Ця провідна ідея вирішення соціальних проблем через навчання стане одним із основних принципів освіти дорослих у Швеції.

Перший навчальний гурток у Швеції було створено у 1902 році О. Ольсоном, якого називають «батьком навчального гуртка». У праці «Перший навчальний гурток» (1942) На сучасному етапі навчальні гуртки є однією з найпоширеніших форм неформальної освіти у Швеції. [2]

Отже, активний громадянин своєї країни завдяки здійсненню неформальної освіти отримує можливість пізнавати, формувати свою позицію по відношенню до оточуючої дійсності. Залучення молоді у різні форми неформальної освіти створює умови для розвитку необхідних якостей та компетенцій

Таким чином, аналіз досвіду організації неформальної освіти у Нідерландах, Німеччині та Швеції вказує на те, що неформальна освіта перебуває у постійному розвитку завдяки потужній державній підтримці, ініціативі та активності самих громадян. Особливістю неформальної освіти в цих країнах є те, що вона орієнтована на запити сімей, дітей і молоді.

Загальноприйнятою є практика міжнародних обмінів, конференцій. Системи цілеспрямованої організації неформальної освіти молоді в Нідерландах, Німеччині та Швеції, незважаючи на особливості напрямів, способів діяльності, розмаїття форм та структури, мають багато спільного у змісті роботи, споріднені за метою та виховними проблемами.

Література

1. Богдзевич А. Иванова О. Назина А. Тренер – группа – семинар: другой путь образования молодежи. – Берлин: Robert Bosch Stiftung, 2009. – 139 с.
2. Давидова В.Д. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції: дис. канд. пед. наук: 13.00.01/Давидова Валентина Дмитрівна.-К.,2008.-211с.
3. Nonformal and informal Education in Europe (Дополнительное и неформальное образование в Европе)/ Под ред. Президента ЕАІ-SY Рене Кларийса. – Прага, 2005. – С. 138.
4. Меморандум Європейської Комісії 2000. Рекомендація 1437 (2000) Про неформальну освіту. Електронний ресурс : <http://www.europeans.org.ua/memorandum.html>
5. Науменко Р.А. Позашкільна освіта в Україні та в країнах Європи: порівняльний аспект [Електронний ресурс] <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2006-2/txts/GALUZEVE%5C06nraera.pdf>
6. Онушкин В.Г. Образование взрослых: междисциплинарный словарь терминологии/ В.Г. Онушкин, Е.И. Огарев.-СПб.;Воронеж: РАО ИОВ, 1995.-232 с.
7. Вища освіта в Україні: реалії сучасного розвитку/ С.О.Сисоєва, Н.Г. Батечко/ Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний університет біоресурсів і природокористування України. \ К.: ВД ЕКМО, 2011.-344с.
8. Сігаєва Л.Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХст.-початок ХХІ ст.: монографія/за ред. С.О. Сисоєвої / АПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України.-К.: ТОВ ВД «ЕКМО».-2010.-420 с.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2011 р.